

Toruń, 14.12.2020

Dr hab. Sylwia Skuza, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Wydział Humanistyczny
Katedra Języków Romańskich

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Desy Masieri

La lingua degli atti normativi dell'UE e della legislazione italiana a confronto
[Język aktów prawnych UE i ustawodawstwa krajowego Włoch w perspektywie
porównawczej]

Rozprawa doktorska pt. *La lingua degli atti normativi dell'UE e della legislazione italiana a confronto* autorstwa mgr Desy Masieri została przygotowana pod kierunkiem profesora doktora habilitowanego Romana Sosnowskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim. Praca została napisana w języku włoskim i liczy łącznie 368 stron (druk jednostronny).

Autorka recenzowanej rozprawy postawiła przed sobą i zrealizowała dwa równorzędne cele: teoretyczny oraz analityczny. Przyjęcie takich założeń przełożyło się na konstrukcję całej pracy. Dysertacja składa się z wprowadzenia (*Premessa*, s. 8-10), następnie w układzie pracy są trzy rozdziały, podzielone na liczne podrozdziały (s. 11-53) stanowiące część teoretyczną, w których opisano istniejący stan wiedzy w zakresie tematu badań, a także przedstawiono założenia metodologiczne badań własnych. Druga część pracy (s. 54-126) analizuje język Wspólnoty i rzeczywistość językową UE. Trzecia, najdłuższa część pracy (s. 126-304) jest mocno rozbudowana i liczy kilka rozdziałów, na które składa się analiza językowa z interpretacją zebranych tekstów prawnych, podsumowanie i wnioski końcowe (s. 305-316).

Doktorantka wykazała dobrą znajomość literatury przedmiotu, co przełożyło się na obszerną, mieszczącą się na 24 stronach (s. 317-340) wydruku bibliografię (*Bibliografia, Sitografia*), mającą układ alfabetyczny. Dominują w niej, nie bez słuszności, publikacje włoskojęzyczne. Rozprawę zamyka (s. 341-367) obszerna tabela, zawierająca wybrane teksty

(*Tabella dei testi selezionati*) dyrektyw (*direttiva*) i dekretów legislacyjnych (*decreto legislativo*), które Doktorantka poddała szczegółowej analizie w trzeciej części pracy.

Rozprawa, której podstawowy cel zawarto w tytule, dostarcza nowej wiedzy o konstruowaniu aktów prawnych UE i ustawodawstwa krajowego Włoch. Autorka podkreśla w niej wagę znajomości przez specjalistów reguł używania języka prawnego, co nabiera szczególnego znaczenia wobec nawału prac kodyfikacyjnych w dobie globalizacji i unifikacji prawa. Doktorantka zauważa również, że terminologia prawna wymaga szczególnej uwagi ze względu na ciągle zmieniające się przepisy i normy, generujące nowe terminy specjalistyczne.

Rozdział pierwszy rozprawy analizuje kwestie związane z włoskim językiem prawa. Po wstępnych uwagach, odnoszących się przede wszystkim do charakterystyki ogólnej języka prawa, zauważenia różnic między językiem prawniczym a językiem prawnym, a także jego relacji w zetknięciu z innymi językami specjalistycznymi, następuje rys historyczny (1.2. *Il linguaggio giuridico: punto di vista storico*). W tym bardzo krótkim, jak przyznaje sama Autorka, podrozdziale, zostają zasygnalizowane najistotniejsze kwestie historyczne (począwszy od Zjednoczenia), które wpłynęły na aktualny stan języka prawniczego we Włoszech. W trzecim i ostatnim podrozdziale (1.3 Język vs władza. Prawnicy vs językoznawcy) rozdziału pierwszego Autorka podkreśla, nie bez słuszności, że kwestia języka i jego odpowiednie użycie, jeżeli związane jest z dziennikarstwem, prawem czy polityką, staje się instrumentem władzy. Nie są to jednak wyłącznie spostrzeżenia Doktorantki, bo na poparcie swoich tez cytuje ona prace Cavagnolego, Serianniego, Sabatiniego, Sepe, czy De Renzo. W dalszej części rozważań uwaga zostaje skupiona na kwestii, w jaki sposób prawo i język tworzą wewnętrzne relacje w społeczeństwie. Trudno się nie zgodzić z bardzo celnym spostrzeżeniem, że *Giuridicamente, il linguaggio giuridico è erga omnes, mentre in realtà gli atti giuridici sembrano piuttosto rivolti ad esperti, visti i tratti lessicali (latinismi, arcaismi) e morfo-sintattici, ardui sia per l'italiano colto e semicolto* (s. 18). W dalszym toku swoich rozważań Autorka zauważa również znaczący konserwatyzm języka prawnego w kwestii asymetrii językowej związanej z użyciem feminatywów. W dobie dyskusji nad powrotem do tradycyjnych wykładników żeńskości, zbiektywizowanych i uproszczonych pod względem syntagmatycznym na każdej płaszczyźnie życia społecznego, a więc także tego związanego z wszelkimi kwestiami prawnymi i prawniczymi, jest to interesujący przyczynek do badań w tym kierunku.

Rozdział drugi *Le caratteristiche peculiari del linguaggio giuridico* skupia się na klasyfikacji tekstów prawnych, ale przede wszystkim na specyficznej leksyce języka prawniczego z uwzględnieniem latynizmów, często pojawiających się w dokumentach tego

typu. Doktorantka przywołuje liczne i trafne źródła, przy czym należy zauważyć, że w tym przypadku są one bardzo aktualne; przytacza opinie czołowych autorytetów w badanej materii, a wszystkie odwołania pochodzą z publikacji wydanych w XXI wieku. W dalszej części drugiego rozdziału Doktorantka skupia się na charakterystyce morfologicznej oraz syntaktycznej języka prawnego, przytaczając liczne przykłady i często zestawiając, w układzie tabelowym, konkretne wyrażenie prawnicze z jego ekwiwalentem funkcjonującym w języku ogólnym. Rozdział zamyka mało optymistyczna, ale trafna konkluzja, że problemy morfosyntaktyczne nie są jedyną przeszkodą w zrozumieniu tekstu prawnego przez zwykłego odbiorcę, ponieważ jest to przede wszystkim długość zdania, z reguły przekraczająca dwadzieścia linijek.

Trzeci i ostatni rozdział, zamykający pierwszą część dysertacji, koncentruje się na problematyce związanej ze zrozumieniem tekstów prawnych i administracyjnych. Autorka nie bez słuszności wskazuje na Wielką Brytanię jako modelowy kraj, który dostrzegł kwestie związane z językiem prawa, a tym samym doprowadził do zmian w anachronicznym i niejednorodnym systemie, doprowadzając do jego rozwoju, kodyfikacji (w tym w szczególności jego uproszczenia i unowocześnienia) oraz zmiany i konsolidacji prawa. Doktorantka podkreśla dorobek Davida Rentona, określając go jako rewolucyjny w odniesieniu do wpływu, jaki wywarł nie tylko w sferze formułowania praw i dekretów w Wielkiej Brytanii, ale w całej Europie. W toku swoich dalszych rozważań (podrozdział 3.3 *Leggi sulla semplificazione del linguaggio amministrativo*) wskazuje na najważniejsze ustawy włoskie z końca XX wieku, które znacząco wpłynęły na przygotowywanie dokumentów prawnych i administracyjnych. Autorka słusznie zauważa w kolejnym podrozdziale, że koniec XX wieku owocował w dokumenty i inicjatywy (wskazane na stronach 48-53 z nazw i z konkretnymi datami i nazwiskami inicjatorów), do których zapraszano językoznawców, a które miały na celu regulację pod względem normatywnym dokumentów związanych z ustawodawstwem krajowym.

Część druga pracy, w skład której wchodzi rozdziały od czwartego do ósmego (s. 54-126), poświęcona jest językowi instytucji Wspólnoty Europejskiej. Jest to część niezbędna i jednocześnie wprowadzająca do trzeciej i ostatniej części pracy. W rozdziale czwartym, *Fondamenti dell'UE*, Doktorantka sprawnie i w uporządkowany sposób przedstawia problematykę związaną z Unią Europejską: rozpoczynając od krótkiego rysu historycznego dotyczącego powstania Wspólnoty, poprzez wskazanie jej najważniejszych aspektów prawnych i językowych. Dużo uwagi, nie bez słuszności, Doktorantka poświęca kilku kluczowym kwestiom: roli wielojęzyczności w procesie wykładni prawa UE, podziału języków

według ich statusu, kwestii oficjalnych oraz roboczych języków instytucji UE, oraz poddaje analizie politykę Wspólnoty w odniesieniu do wielojęzyczności począwszy od jej powstania aż po dzień dzisiejszy. Zamykając ten rozdział Doktorantka nie ominęła kwestii najbardziej aktualnej, związanej z wyjściem Wielkiej Brytanii z Unii i zakończeniem okresu przejściowego oraz dyskusji nad statusem języka angielskiego po wygaśnięciu obowiązujących umów. Kolejne rozdziały drugiej części dysertacji wskazują na najważniejsze instytucje UE oraz ich kompetencje w odniesieniu do aspektów związanych z pracą tłumacza i jego kompetencjami oraz reżimowi językowemu. Wyraźnie podkreślono aspekty językowe charakterystyczne dla języka Wspólnoty oraz wskazano szeroko analizowaną przez językoznawców problematykę (podrozdział 6.4. *La redazione dei testi comunitari*) języka wspólnotowego, kiedy to na przestrzeni lat instytucje europejskie tworzyły i modyfikowały (chodzi tu przede wszystkim o, zredagowany w 2015, *Wspólny przewodnik praktyczny Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji przeznaczony dla osób redagujących akty prawne Unii Europejskiej*) zasady opracowywania tekstów legislacyjnych UE, które służą jako pomoc prawnikom, ale także i tłumaczom. W rozdziale siódmym *La traduzione presso le istituzioni europee* Doktorantka skupia się na kwestiach przekładu w instytucjach UE, wskazując na narzędzia wspomagające przekład i przede wszystkim podkreślając wyzwania, przed którymi staje tłumacz instytucji UE. Jest to bardzo interesujący rozdział, ponieważ obrazuje nieznane realia pracy tłumacza Wspólnoty Europejskiej począwszy od problematyki niekontrolowanego rozrostu terminologii, problemów związanymi z jej ujednoczeniem, a skończywszy na tym, że praca tłumacza poddawana jest nie tylko weryfikacji prawników, ale także i polityków, którzy nierzadko omawiają ostateczną formę językową tłumaczonych dokumentów. Doktorantka wiarygodnie podkreśliła, że tłumaczenie prawnicze w kontekście wielojęzycznym jest bardzo skomplikowanym i odpowiedzialnym przedsięwzięciem, a tłumacz tekstów prawnych, oprócz znajomości języka źródłowego i języka docelowego, musi być ekspertem w temacie i doskonale znać obydwie systemy prawne. Drugą część dysertacji zamyka zwięzły podrozdział analizujący profil tłumaczy ustnych i pisemnych Wspólnoty Europejskiej.

Ostatnią część rozprawy doktorskiej stanowi opis i analiza korpusu językowego tekstów prawnych, rozdziały od dziewiątego do czternastego (s. 126-304) poświęcone są analizie językowej: leksykalnej i syntaktycznej. Jest to najważniejsza i najdłuższa (178 stron) część rozprawy, a zarazem najbardziej wartościowa i twórcza część pracy. Autorka poddaje analizie strukturę tekstu: aktów ustawodawczych, jakimi są ustawy, przepisu prawnego oraz zdania normatywnego. Analizując język prawny doktorantka wzięła pod uwagę te właściwości tekstu, które wyróżniają język prawny spośród innych języków specjalistycznych i języka

powszechnego. Wyekscerpowany materiał językowy ma charakter przykładowy, a nie wyczerpujący. Doktorantka zauważa, że włoski język prawny uwzględnia główne założenia imperatywizmu i realizmu prawniczego.

Rozdział dziewiąty, zatytułowany Analiza leksykalna (*Analisi lessicale*), koncentruje się na cechach leksykalnych aktów i przepisów prawnych, w szczególności w odniesieniu do zapożyczeń z języka angielskiego, latynizmów oraz terminologii technicznej.

Część dysertacji zatytułowana Analiza syntaktyczna (*Analisi sintattica*, s. 236-300) obejmuje analizę lingwistyczną czasowników i struktur czasownikowych języka prawnego oraz bada użycie czasów i trybów. Ten fragment pracy będzie miał wyjątkową wartość przede wszystkim dla osób związanych z dydaktyką języków obcych w zakresie danej specjalizacji, a w szczególności – fachowego (prawnego) języka włoskiego. Wyniki analiz będą także interesujące dla osób specjalizujących się w tłumaczeniu fachowych tekstów. W tej części dysertacji połączono teoretyczne aspekty języka prawnego z praktyczną analizą włoskich tekstów ustawodawczych, co doskonale wpisuje się w nurt badań nad językiem prawnym w ujęciu lingwistycznym z uwzględnieniem podstawowych elementów wiedzy prawniczej. Należy stwierdzić, że Autorka wykazała się samodzielnością w opracowaniu tematu zarówno w aspekcie merytorycznym jak i metodologicznym. Doktorantkę cechuje umiejętność prowadzenia szczegółowych analiz, porównań, a także umiejętność dokonywania syntezy i argumentowania, dlatego też przeprowadzona w ostatniej części dysertacji analiza językowa korpusu pozwoliła na stworzenie spójnego obrazu języka aktów prawnych i ustawodawstwa krajowego Włoch.

Z recenzenckiego obowiązku należy jeszcze wspomnieć o formalnej stronie pracy. Rozprawa napisana jest zasadniczo bardzo dobrym językiem włoskim, jedynie czasem można w niej natrafić m. in. na błędy literowe, np.: *caratteristica del linguaggi* (s.13) zamiast *caratteristica dei linguaggi*, *iniziano i maniera* (s. 279) zamiast *iniziano in maniera*, pomyłki interpunkcyjne np.: (s. 221) *Infatti compare solo nella direttiva...* zamiast *Infatti, compare solo nella direttiva...*, *Nel corpus analizzato il gerundio, presente è...* (s. 279), zamiast *Nel corpus analizzato il gerundio presente è...*, a także zbędne powtórzenia np.: *Inoltre Dell'Anna (2013: 152-153) elenca inoltre (...)* (s. 28), czy też niekonsekwentne użycie „d” eufonicznego np.: s. 13, gdzie w jednej linijce pojawia się *ad esperti*, a w kolejnej już *a esperti*, lub jego nadużyciem *funzionale ed il termine* (s. 182).

Przedstawiona mi do recenzji dysertacja zawiera dość dużą liczbę tabel i tabelek, co jest jak najbardziej zrozumiałe ze względu na charakter pracy, jednak sugerowałabym, przy przygotowywaniu jej do druku, ich numerację. Oczywiście można w odniesieniu do konkretnej

tabeli wskazać stronę, na której się ona znajduje, jednak w pracy pojawiają się miejsca, w których umieszczono dwie odrębne, niezwiązane ze sobą tabele (np. s. 109, 110), albo strony, na których kończy się poprzednia tabelka (np. s. 93, 94), a zaraz potem zaczyna nowa. Wówczas konkretne odniesienie, za pomocą wyłącznie numeracji strony, może się stać nieczytelne.

Bibliografia została skonstruowana prawidłowo, należy również podkreślić, że Autorka korzystała z najnowszych dostępnych źródeł (90% to pozycje wydane w XXI wieku), co dodatkowo podnosi wartość pracy. Moje wątpliwości wzbudza jedynie nie najtrafniejsze umieszczenie w ogólnym spisie bibliograficznym licznych haseł (ponad czterdzieści) ze słownika Garzanti (Dizionario Garzanti) oraz De Mauro (GRADIT). Wydaje mi się, że należałoby znaleźć inne rozwiązanie, ponieważ to obecne niepotrzebnie zwiększa objętość bibliografii, a niczego do spisu nie wnosi.

Praca doktorska mgr Desy Masieri pt. *La lingua degli atti normativi dell'UE e della legislazione italiana a confronto* jest pracą samodzielną, interesującą, mającą wartość merytoryczną i użytkową. Na uwagę zasługuje zdolność interpretacji Doktorantki, warto też podkreślić, że materiał badawczy poddany analizie był nie tylko liczny, ale też przejrzysty i logicznie usystematyzowany. Stwierdzam również, że praca została właściwie przygotowana pod względem techniczno-redakcyjnym. Obudowa rozprawy (bibliografia, przypisy, tabele, skróty) jest prawidłowa. Język rozprawy – włoski – jak już wspomniano, nie tylko nie budzi zastrzeżeń, ale jest bogaty w terminologię specjalistyczną i spełnia kryteria stylu naukowego.

Opiniowana rozprawa, ze względu na jej dużą wartość teoretyczną i przede wszystkim praktyczną **zasługuje na wyróżnienie i opublikowanie** (jednak po pewnym jej skróceniu). Istnieje niewiele opracowań naukowych analizujących tę odmianę dyskursu specjalistycznego, dlatego ukazanie się pracy drukiem będzie niezwykle ważne dla grona specjalistów z zakresu prawa, językoznawców i tłumaczy.

Przedstawiona mi do recenzji dysertacja mgr Desy Masieri **spełnia w mojej ocenie wszelkie wymogi stawiane przez obowiązującą ustawę pracom doktorskim, dlatego wnoszę o jej dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**